

Академик Владо СТРУГАР

ИСТОРИОГРАФСКА И ФИЛОЗОФСКА КЊИГА О ЈУГОСЛАВИЈИ

Најпре, погледнимо малчице овај наслов. Прошлост и време нераздвојно су садружје: две стране или иста скупност, једна старија од друге или једнаке у трајању, свакако за питање: да није прошлости, би ли било времена?

Човек је, без сумње, већ имао неку прошлост кад је смислио да временом мери и броји сопствено постојање и делотворство. Заиста, без људског рода на планети Земљи, време би било празнина.

Управо, Момчило Зечевић је речи прошлост и време, у својем изговору за високу намену, приљубио Хегеловој главној одредници: *све стварно је умно, све мишљу изнето, дато и вршено јесте стварност*. Па ту спомињући Југославију нагнуо се и Карлу Марксу који објашњава и тврди: *не првенствено мисао, него догађања стварност, баш начин производње и следствена расподела добара условљавају живот и развитак човечанства, међуљудске односе и саобразно властодрштво*.

А данас, пак, овог поднева, говор о Југославији слови на прошлост, јер те државе више нема за прозивку, премда ће учинци њеног битисања, па отуд последице, још докад и докад трајати, икад ли сасвим ишчезнути.

Момчило Зечевић, ево, већ првим речима дозива и следи филозофију историје, или како неки мислиоци казују, филозофску историју, свакако, филозофски приступ историји. Ту спада његова књига, високо износита по уопштавајућим пишчевим изрекама, и веома пространа укупношћу одређених појединости.

Ова књига је састављена избором из мноштва, током четрдесет година написаних Зечевићевих историографско-филозофских огледа,

критичких расправа и приказа историографске литературе. Ту су обраде, осврти, процене о главним замислима југословенског уједињенства о одсудним подухватима државотворства, преломним исходима ратовања, кључним супротностима у текућој политици и сходној владавини, о кретањима и надметањима у привреди, о различностима и уједначавањима у просвети, о староставној одређености и потоњој усмерености три моћне религије, уопште о народносно завицајним духовностима, све скупа повест о постанку, развоју, првом страдању па обнови, подрованом напретку, најзад раскидном нестанку велике Југославије, шесточлане федеративне републике.

Претпоставља читалац да је, обједињујући избор прилога поминутог редоследа, ова књига разговетнија, исказима богатија, од могуће монографије о теми, задатку, научном предмету: Југославија, замисао и стварност, 1914-1998. године. Монографија би се, вероватно, истицала јачом једносмерношћу, али имала мање осврта и оцена о разним појавама, многим чиниоцима, радњама и последицама. Монографија би историчареву причу згуснула беседом о главном току, одсудностима у збивању, а умањила пажњу на огранке, ближе и даље појединачности. Јер, с једнога видика уже је сагледива огромност; што је збиља дуж гребена све је запажено, док на падинама и кроз подножје остаје доста неуочених знатности.

Сједињујући зглоб, држаоца свих овде одређујућих мисли и израђених утаначења, Момчило Зечевић је саздао и поставио тврђом: југословенска држава, проглашењем 1. децембра 1918, завршни је чин остваривања различитих ослободилачких идеја и тежњи Срба, Хрвата и Словенаца крајем 19. века и почетком 20. столећа; она отвара и уобличава прилику за предстојеће добронамерно и родољубиво трагање и уважавање мерила о сложном живљењу; јер, ова је држава – вели Зечевић – „по оштрини верских, културних, економских и националних супротности представљала јединствен пример заједништва у светској модерној историји” (с. 94).

Југославија, дакле, постанком добро омогућава да се – каже Зечевић – „различити погледи о садржају југословенске идеје даље усклађују и изграђују као заједнички егзистенцијални програм свих учесника уједињења” (с. 157).

Овде је стециште сврхе и значења сваког у овој књизи датог прилога, и оних о Југославији, целини и других о Словенији, Црној Гори, Македонији, о Србима и Хрватима чији коштац већма држи или растаче југословенско заједништво.

То разорство, да ли малко мање него плодотворно градитељство, предмет је Зечевићевих изучавања прошлости, тумачења, расправа и оцена. Он, између осталог, тврди да је грађанска политика у југословенској држави доживела потпун слом уочи Другог светског рата. А чим се Словенија одвојила (1991), он је написао и објавио „У актуелном процесу дезинтеграције Југославије реално је очекивати да ће и све остале републичке административне границе постасти узроци нових сукоба са непредвидивим последицама” (с. 250).

Није он пророковао, него је имао у виду пређашња дејства и већ проузроковане последице; наиме: Југославија постанком, прегарањима, унутар крвопролићима, обележава злочести и једвита спасавања Европе XX века. Трипут је она знамен: међу исходима Првог светског рата нова држава са највише неизвесности о потребној слози међу различитим народима и њиховим од давнине, кроз непријатељства, завађеним религијама; у Другом светском рату најхрабрији је устаник и победилац над војскама освајача; после четрдесетогодишњег Хладног рата страдање Југославије јесте несрећна завршница 20. века.

Та се општост подразумева исказана читавом садржином Зечевићеве књиге. И не само огледима и расправама о стварним радњама, следственим исходима и односима, него понегде и још изразитије, о тој стварности суде његове оштроумне, строгошћу одмерене, доказивањем ненаметљиве процене пређашње и савремено писане историографије о Југославији; овако баш у неколико посебних чланака и у приказима неких историографских књига.

Отуд, пре икаква прослова о тој вредности, читаоцу дође да утисак готово ускликом каже, крстом значи: историчар и филозоф говоре отаџбини, владару смерну реч и народу савет у поклонству; филозоф и историчар најученије познају и најумније смотре усуд: сужањством тлачених сите се насилници; покора је земаљска утвара а слобода небесно озрачје; васељена је безгранична, за сваког човека исто пространство.

Том пространству предаје се прошлост, њом припада му и време; дакле, неразднојно, свеопшта количина у порастању и мерење у настављању, све за вечност.

Југославији ту је место, вечитој по времену постанка и твораштва, знамењима за Европу, и значењу у човечанству.

Вековању њеном вредеће и служити дело Момчила Зечевића *Прошлост и време*, поверујмо, сврстано биће у сабир најодабранијих историографских и филозофских књига о Југославији.

Зато благослов да га срећу и прате, дакако, и честитке што је током четрдесетогодишњег писања о Југославији – како сведочи ова књига – одржао непомереном сопствену постојаност историчара и филозофа, кроз највишу ученост, стегу научних правила и етичких начела.

Честитку заслужује и Милинко Радевић, који је графички дивно обрадио штиво књиге.

Захвалност, разуме се, припада и Издавачком предузећу Просвета, у Београду.